

KRÚDY ÉS NYÍREGYHÁZA

„Ennek a városnak voltam az írója”

„Talán egy másik ember élt a messzi idegen városban, akiről csak hittem, hogy én vagyok? Az igazi lényem itt maradt a Nyírségben, fűzfák, nyírfák, búskomoly tájak és nádasok között; az nem mozdult el a kertek alatt kanyargó gyalogösvényről, a szilvafák hamvas árnyékai alól, a nádból vert kerítések alatt mendegélt, és együtt füttyörészett a széllel?... S ugyanezért nem öregedett meg olyan gyorsan, mert újhholdkor nem nézett a háta mögé, beszélgetett a vadvizekkel, [...] és együtt repdesett lelke a gondtalan, vidám seregélyekével? ... Itt maradt a szívébe nőtt tájakon, mélnázó ősökben, érzelmes kertekben, dalokra emlékeztető lugasokban, igénytelen életet prédikáló borházakban, hosszú estéjű falusi portákon, a temetőkhöz pihenő öregek körül... Igen, ő az, aki megmaradt azok mellett, akik szerették, és nem keresett új, múltékony pásztortüzeket a messziségben, nem futott hideg fényű lidércek után, eldugta a fejét a párna alá, mint a vadmadár szárnya alá, midőn éjjel nagyraevő gondolatok látogatták meg.”

Amikor a visszatérés lehetetlenségének tudatában, de mégis visszavágyódva a fent idézett, az N. N. című regényébe foglalt vallomását írja Krúdy szülőföldjéről, akkor már 25 éve annak, hogy elhagyta gyerekkorának és felnőtté érésének színhelyét, a szülővárost: Nyíregyházát. Még sok-sok hasonló bizonyítékot: azaz szöveget, szövegrészt citálhatnánk annak igazolására, hogy Krúdy a hosszú távollét évtizedei alatt, élete végéig megmaradt Nyíregyháza hűségese fiának, hiszen pályája egészén át

számos regényben, novellában, publicisztikai íráshoz idézte fel nyíregyházi ifjúsága emlékeit. Sőt – a jóleső büszkeség ellenére még nekünk nyíregyháziaknak is be kell vallanunk, hogy nem éppen túlzás nélkül – nemegyszer teljes egészében a szülővároshoz kötötte életművét. Egyik levelében például ezt írta: „Ennek a városnak voltam az írója ... az én olvasóim sohasem kérdezték: hol születtem. Minden írásomból kitűnik, hogy nyíregyházi vagyok, aki büszke származására. Harminc esztendeig mindig Nyíregyházáról írtam. Könyveim éppúgy jelennek a régi Nyíregyházát, mint akár a város műzceumai.”

Nyíregyháza: a „nyíri mese”

Logikus tehát a következtetés: a Krúdy-életmű mélyebb megértésében, másfelől pedig Nyíregyháza múltjának, szellemiségének megismerésében is fontos szerepet kaphat azoknak a tényeknek és szövegeknek az ismerete, amelyek összekötik az írókat és a várost. Erre vonatkozó tudásunknak, így az alábbi áttekintés jelentős részének is, fő forrását az egykori nyíregyházi irodalomtörténész, a kiváló Katona Béla példamutatóan gondos és alapos kutatásainak köszönhetjük.

Az író és városa viszonyának megértéséhez érdemes először is röviden áttekinteni a XIX. század végi Nyíregyháza életét, szellemiségét! Hogy pontosabb képet lássunk, kissé vissza kell lépünk az időben. Ha 1878-tól, Krúdy születésétől az ellenkező irányban nagyjából annyit visszszámolunk, mint amennyi század eltelt, akkor a XVIII. század közepéhez jutunk, ahhoz az időszakhoz, amely sorsdöntő fordulatot hozott a település történetében. Nyíregyháza ekkor még szinte jelentéktelen, a becslések szerint alig 5-600 lakosú helység. Gróf Csáky István nem túl sokkal korábban, 1689-ben még azt írta róla, hogy csak a szél fújdolgálja helyeit, sem a megyénck, sem a földesurának nem hajt hasznot. Amikor Mária Terézia királynő 1751-ben Gödöllőre látogatott, nem volt kíváncsi e helyre, amelynek értéke és jövője egyaránt bizonytalan volt. A jelentős várossá fejlődés alapjait az egyik birtokos, gróf Károlyi Ferenc teremti meg azzal, hogy 1753-ban különleges kedvezményeket biztosítva telepéseket hív a kis lélekszámú, de hatalmas, egyes forrá-

sok szerint 24, mások szerint 36 ezer holdas határú település-re. A hívásra egy éven belül több mint 300 szlovák család érkezett, nagyobbrészt Békés megyéből, de sokan jöttek a felvidéki megyékből is. 1754-ben így már 2485 lakost írhattak össze, 15 év múlva pedig majdnem hétezeret.

Az újonnan érkezettek fél évszázad alatt tekintélyes gazdasági erővel rendelkező várossá formálták Nyíregyházát. Ez tette lehetővé a XIX. század elejére, hogy a lakosság elkezdje a megszabadulást a földesúri terhektől. Ennek első lépéseként 1803-ban 320 ezer „rénes forintért” örök időkre megváltották azokat földesúri jogokat, amelyek addig a város határának felét birtokló Dessewffy családot illették. 1824, a második örökváltás évé a legfontosabb év Nyíregyháza történetében 1753 mellett, ekkor sikerült megegyezni a Károlyi családdal is. 730 ezer forint ellenében a Károlyiak is lemondtak minden földesúri jogukkal egyetemben Nyíregyháza határának őket illető részéről. 1837-ben sikerült megszerezni az ún. királyi privilégiumot is, amely biztosította az örökös szerződésekkel szerzett jogokat. Ezzel a kiváltságlevéllel V. Ferdinánd szabad, kiváltságolt városi rangot adott az akkor 17 ezer lelkes településnek.

A sokoldalú, dinamikus fejlődés eredményeként aztán 1876-ban, két évvel Krúdy születése előtt, Nagykálló helyébe Nyíregyházát nevezték ki Szabolcs vármegye új székhelyéül. Ezzel megkezdődött az „aranykor”: a város szép épületekkel – templomokkal, új városházával, a megyeházával, a Korona Szállóval stb. – gyarapodott, huszárlaktanyát kapott, iskolák és egyéb különböző kulturális intézmények épültek, így például az 1894-ben átadott kőszínház. 1897-ben bevezették a Távbeszélő villanyvilágítást, két évre rá működni kezdett a Távbeszélő-hivatal, felavatták az új kórházat, megnyílt a Nagykállóból átköltözött múzeum. Mindezt, vagyis azt, hogy az „új honfoglalók”, „a tirpákszorgalom, a tirpákmunka” miképpen tette Nyíregyházát az ország egyik legnagyobb, legfontosabb városává, egy 1927-es cikkében így foglalta össze Krúdy a maga költői, gyönyörködtető ritmusával elringató stílusában: „Már maga az is a mesemondások világába tartozik: hogyan lett száz esztendő alatt az ország egyik legnagyobb városává Nyíregyháza. Azon a helyen, ahol manapság az ötvenezer meghaladó lakosságú »határszél« Nyíregyháza áll: száz esztendő előtt még nem

volt egyéb, mint néhány jobbágytanya, vadvíz, erdő, meg »nyír«, az a bús, reménytelennek látszó nyírségi pusztaság, ahol őszidőben megáll a világ a sarak, vizek, pocsolyák, országutak hiánya miatt. A nádasokban futóbetyár meg farkas lappangott. Emberlakta hely legfeljebb a csárda, ahol a megyei esendbiztos faggatózik útonálló felől. A debreceni, miskolci vásárosok keresztet vetve húzódtak keresztül szekereikkel e vadregényes tájon, nagyon szerettek minél hamarább túl lenni az Ököri-tavon. Amíg egy grófnak eszébe jutott, hogy magyar farmereket, telepeket vonz e bús vidékre, Békés megyei tótmagyarokkal, úgynevezett tír pákokkal népesítvén be az embertelen tájat. És a tír pákok már száz esztendő előtt »megváltották« magukat, kiművelt földjeiket, tanyáikat, jóságukat és szabadságukat Károlyi gróftól, mégpedig örökpenzen. [Új bek.] Honnan vették a »farmerek« a temérdek pénzt, amelyre a megváltáshoz szükségük volt? Csoda, a nyírségi csodák között is a legnagyobb csoda a tír pákszorgalom, a tír pákmunka, a tír pákvagyon, amelynek az a természete, hogy nem tud fogyatkozni, hanem mindig csak növekedni. Mint valami új honfoglalók jöttek ide a Békés megyeiek, hogy a faekéikkel, munkabírásukkal, bibliai serénységükkel megvessék alapját annak a városnak, amelyben manapság már nem ritka a háromemeletes palota.”

A Krúdy család

A XVII. században nemességet nyert Krúdy család „ősi fészke” a felvidéki Zólyomban volt, innen a XVIII. század közepén Krúdy Pál ügyvéd költözött át Nógrádba. Unokája, János Nógrád megye várnagya, az ő fia volt legidősebb Krúdy Gyula, az író nagyapja, akiről teljes joggal állapította meg Katona Béla, hogy a családból ő volt a legmélyebb hatással Krúdy személyiségének alakulására.

Legidősebb Krúdy Gyula életének, mint sok kortársának, meghatározó korszaka 1848–49 volt. Részt vett a szabadságharcban, főhadnagyi rangban a komáromi várban teljesített szolgálatot. Az 1849 nyarán véghez vitt kirohanások alkalmával többször is kiüntette magát, ezért századossá léptették elő.

A szabadságharc alatt kötött házasságot is, egy jómódú várpalotai polgár lányát, Radics Máriát vette feleségül. A fegyverletétel után egy ideig Debrecenben ügyvéd, majd 1867, a kiegyezés után vármegyei főügyész Szabolcs vármegye akkori székhelyén, Nagykállóban. Innen költözött később Nyíregyházára, közben hivatali állásáról is lemondott, és újra ügyvéd lett. Az ügyvédi gyakorlat mellett élénk közéleti tevékenységet is folytatott: tagja volt a város képviselő-testületének, és évtizedeken át elnöke a megyei 48-as honvédegyetnek. Élete vége felé egy ideig a pesti Honvéd Menház parancsnoka is volt. 1913-ban, 93 éves korában halt meg Nyíregyházán. Alakját az N: N. című regényében így idézte meg Krúdy: „Nagyatyám kissé már lehajtott a sörtés, kerek, törökös fejét. Különböző öreges sajátságai is voltak. Dohogva káromkodott, ha erre a legkisebb alkalma nyílt. Abban az időben azt mondták a káromkodó emberekre, hogy katonás magatartásúak. Nos, nagyatyám valóban honvéd kapitány volt 48-ban, és a komáromi sáncokon a menyecskeket táncoltatta, amikor a német ágyúzott. Mintha egyebet sem tett volna a szabadságharcban: mindig csak táncolt darázsderekú, riszáló, hevült kebelű honleányokkal a bástyán – nem sokat beszélt különben a hadjáratról. Találkoztam az öregasszonyokkal, akik így látták még mindig őt, a hetvensztendős, dohányszita arcú, sötét bajuszú, de választékos ruházatú öreget. Trombita alakú kézelői, fehér mellényei, karcsú kabátjai, gombos cipői, struflis nadrágjai kellő hatással voltak a nőkre. Nagyanyám, aki körülbelül negyvensztendős korában vált el tőle (félteékenység szülte felháborodásában), élete végéig boldog, szerelmes rajongója maradt a férfiúnak, akit a családi körben: a *gróf* néven mindenféle rossznak elmondtak.”

Radics Máriának a nagymamának szintén színes, érdekes egyénisége is nagy hatással volt a gyermek Krúdyra. Romantikus regényekre jellemző ellentét bélyegezte meg a sorsát: elvált csapodár férjétől – pedig rajongásig szerette. Közben három gyermekét is el kellett temetnie, először a legfiatalabbat, Ilonkát, aki még gyermekkorában meghalt, majd két fiát. Talán ezért is ragaszkodott annyira unokájához, ezért is hitt annyira annak tehetségében. Ő, az apával ellentétben, nem lebeszélni akarta az írói pályáról, hanem még erősítette is ilyen terveiben. Szintén az N. N.-ben rajzolta róla Krúdy a következő portrét:

„Gyermekkoromnak egy részét nagyanyámnál töltöttem, aki a legnyugodtabb asszony volt, kit valaha ismertem. Elvált férjétől, akit halálosan szeretett, meghalt egy fia, akiért csaknem mindenét feláldozta, hogy bolondos, korán végződő, katonatiszti életében kellően támogassa; egyedül volt, s mozdulatlan arccal kötögetett az ablaknál, késő vénségéig vállfűzöt viselt, alig állott szóba az emberekkel. Párizsból hozatta a ruháit, s majdnem mindig egyedül volt. Általában senkit sem szeretett (az elvált férjén kívül, de azt rajongva, mint egy cseléd vagy egy szent), közömbös volt neki élet és halál, az emlékezőtehetsége megállott a 48-iki forradalom eseményeinél, azóta – mióta a *gróf* a sáncokon táncolt – nem történt érdemleges esemény a világon. E szótlan, büszke, boldogtalan öregasszony mellett töltöttem gyermekéveim egy részét.”

Az apát, ifjú Krúdy Gyulát önéletrajzi írásában a fiú és az erősen stilizált visszaemlékezéseket átvevő irodalomtudósok szinte romantikus regényhősként ábrázolják. „Az apámra – az úrra, a gavallérra, a nagyszerűre – olyan büszke voltam lányos házaknál, mintha az apámon kívül több férfi nem is lett volna a világon. Minden nő előbb ismerte őt. Életében úgy viselkedett, mint többszörös milliomos. Végrendeletében tizezer forintot hagyományozott nekem, akit legjobban szeretett. »elég lesz egy éjszakára« – írta róla egy helyen a fia. Krúdy egyik életrajzírója pedig 1940-ben, a Szabolcsi Szemlében így jellemezte az apát: „Népszerű, komoly szép gavallér ember volt. Keveset és ritkán beszélt, szerette a lovat, az agarat, a vörös frakkot és az asszonyokat. Vendégszerető háza mindig készen állott a vendégeskedésre. Rengeteg összeget nyert és vesztett kártyán, sűrű vendég volt, mint híres kártyás a debreceni Arany Bikában, a környékbeli urak társaságában. Bizonyos mértékben cinikus modorát, kártya és asszonyszeretetét fia is örökölte, mindketten igazi bohémek, a pénzzel egyik sem tudott bánni.” A valóság azonban a „gróf”, legidősebb Krúdy Gyula véleményéhez áll közelebb, ő gúnyosan „nyárspolgárnak” nevezte fiát. Ifjú Krúdy Gyula a valóságban józan, kiegyensúlyozott, polgári gondolkodású ember volt. Apjának és fiának bohém gesztusai idegenek voltak számára. A családi visszaemlékezések szerint hivatása mellett csak családjának élt, mintaszerű családapa volt. Lánya, Krúdy Ilona így gondolt vissza rá: „Mint családapa

nagyon szigorú volt, pedig gyermekeit rajongásig szerette. Éjjel bármilyen későn jött haza, első útja a gyermekszobába vezetett. Minden gyermek homlokát megnézte, nem lázas-e, cipőjüket átvizsgálta, nem szorul-e javításra, nehogy bármelyik felhűljön...”

Ifjú Krúdy Gyula életében az egyetlen romantikus kaland a szerelem volt. A „fiatalúr” ugyanis beleszeretett egy szegény pórleányba, Csákányi Juliannába, aki szolgáló volt a Krúdy családnál. A „gróf” és felesége ekkor elkergeti a kis cselédlányt, de a két fiatal szerelme erősebbnek bizonyul a szülői haragnál. Hamarosan megbékülnek a nagyszülők is – időközben ugyanis megszületik az első gyermek –, és a fiatal pár már az ő házukban kezdi el közös életét. A házasságkötés azonban csak jóval később, 1895-ben történt meg, amikor már a tizedik gyermek is megszületett. (Érdekes azonban, hogy a gyerekek kezdettől fogva valamennyien a Krúdy nevet viselték.)

Élete utolsó éveiben ifj. Krúdy Gyula súlyos szívbetegsége szenvedett, és végül ez okozta halálát is. Éppen a XX. század érkezésekor, 1900. december 30-án halt meg. „Nem jött át a XX. századba – írta róla fia –, bár minden életfelfogásával modern úriember volt, ahogyan az úriembert a háború előtti Magyarországon elgondolták.”

Az édesanyjáról hallgassuk magát az író. N. N. című kisregényének azt a szép részletét idézem itt, amelyben stilizálva édesanyjáról és születése körülményeiről ír: „Ha elfelejtettem volna mondani, most vallom be, hogy én szerelemgyerek vagyok. Zabigyereknek csúfoltak a messzi gyermekkorban. Anyám szegény pórleány volt. De a legszebb nő, akit valaha láttam. Hollófekete haja volt, igen fehér arca és könnyes, barna szemc. A lényéből valamely csodálatos melegség áradott. Ha a szobába lépett alacsonykás, kövérkés, de finom alakjával: egyszerre felélénkült minden és mindenki. Napsugár és humor jött vele, bár mindig csöndes és kevés szavú volt. Én tizenöt esztendőskorában voltam a szíve alatt, és a kőműveseknél dolgoztam, miután a szolgálatból – nagyanyám házából – ki kellett lépnie. (Ezt ma így mondják. Valójában elkergették a kis cselédet.) De atyám nagylelkűsége – valamint anyám csodálatos szépsége – nem sokáig engedte, hogy a tizenöt esztendősk, jövődöbeli anya annak a háznak a tégláit hordja, amely házat

akkor a nagyanyám a maga részére épített. Anyám csak azért vállalta a nehéz munkát a kőműveseknél, hogy néha-néha láthassa az atyámat, aki a házépítésre felügyelt... Későbbekben, midőn lakkeszemes, kacsafarkhajú és rézgombos fiúcska voltam, mindig megdobbant a szívem, midőn épülő házak mellett elhaladtam. A keskeny, lábnyi szélességű deszkákon, hidakon, meredek lejtőkön cipelték a házépítő lányok a köveket, a téglákat, a maltert keverték... S így járt a magasban, szíve alatt velem egykor az édesanyám, elég egy tévedt lépés, hogy a nyakát kitorjre a szegény munkásleány. Gyűlölettel néztem a házra, amelyben én is laktam, hisz anyám verejtéke, kinja sóhajtása volt beépítve a kockakövek közé Talán ezért nem szerettem a szilárdul megépített falakat? Ezért kíváncsoztam el oly ifjan a szülői háztól?"

Az alma mater:
„Hogy író lettem, azt neki köszönhetem”

A Krúdy család háza az egykori Kállói, a mai Szent István utcán majdnem szemben volt a város akkor még egyetlen gimnáziumával, az alsó gimnáziumi osztályokat Krúdy mégsem itt végezte. Az első osztályt Szatmáron járta, a következő hármat pedig a felvidéki Podolinban. Egészen valószínű, hogy vallási szempontok is szerepet kaptak az iskolaválasztásban: a Krúdy család ugyanis római katolikus volt, a nyíregyházi gimnázium pedig evangélikus. A negyedik osztály elvégzése után azonban valószínűleg úgy vélekedhettek a szülők, hogy a bizony nem valami jól tanuló, pedig korához képest igen érett fiút jobb lesz a közelükben, a szülői ellenőrzés alatt tartani. Krúdy így 1891-ben visszakerült szülővárosába, és az ötödik osztálytól kezdve négy éven át a Nyíregyházi Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgimnázium, a mai Kossuth gimnázium tanulója volt. Műveiben igen gyakran emlegette nyíregyházi diákéveit, mindig nagy szeretettel, sőt büszkeséggel emlékezett vissza iskolájára és tanáraira. A tegnapok ködlovagjai című művében egyenesen az ország akkori legelső, leghíresebb, legnagyobb múltú iskoláival, például a debreceni kollégiummal állítja egy sorba: „nem lehet levetkezni a debreceni kollégiumi, a régi ludoviceumi, a

piaristai és a nyíregyházi Kossuth-főgimnáziumi nevelést életünk bevégeztéig.”

Valóban kitűnő iskola volt a századvégi nyíregyházi főgimnázium, sőt több is ennél: a város szellemi központja. A tanárok közül sokan külföldi egyetemen tanultak, és nemcsak egyszerű közvetítői voltak szaktudományuknak, hanem kutató tudósai is. Különösen az irodalmi érdeklődésű tanulók találhattak tanáraikban kitűnő mentorokra, hiszen azokban az években több kiváló irodalmár került össze a nyíregyházi gimnázium tanári karában. Főként négy ilyen tanárát emlegette Krúdy gyakran: Gróh Istvánt, Leffler Sámuel, Vietórisz Józsefet és Porubszky Pált. Közülük a legközvetlenebb szálak Porubszky Pálhoz fűzték a diák Krúdyt. „Szépséges magyar történet! Becsület dolga volt tudni azt minden diáknak, mert a történelem volt az öreg Porubszkyé. Ebben nem ismert tréfát. Ezt tudni kellett a leggyengébbnek is. De tudta is mindenki, mert a rajongva szeretett tanár tanította” – írja róla egyik visszaemlékezésében. Porubszky sejtette meg benne elsőként az író, s annyira bízott tehetségében, hogy tanártársaival szemben is mindig védelmébe vette, mikor irodalmi ambíciói miatt elhanyagolta iskolai munkáját, vagy újságtudósítás miatt távol maradt az órákról. Nyolcadikos korában pedig már rendszeresen jelentek meg novellái Porubszky lapjában, a Nyíregyházi Hírlapban. Krúdy később is gyakran emlegette, hogy milyen sokat köszönhet Porubszkynak. A vörös postakocsi című regényébe is beleszötte tanára nevét, aki irodalmi előadásában is alkalmat talált arra, hogy ösztönözze, serkentse a fiatal írópalántát: „Porubszky Pál, a magyar irodalom tanára, Bessenyei gárdistahadnagy gyönyörű élettörténetéhez hozzáfűzte, hogy manapság is vannak költők, velünk, mellettünk és szemünk láttára bontakozik tehetségük s a költő ismét Rezeda úr volt, mert hiszen a költői pályára óhajtott lépni, miután szerelmében csalódott. Így nevelték akkor a tanárok az ifjúságot.” Egyik írásában meg egyenesen kedves tanára érdemének tudja be, hogy író lett: „Hogy író lettem, azt neki köszönhetem. Az első álmokat, ábrándokat ő ojtotta belém, ő nevelte fel. ... És ma is gyakorta, ha megírtam valamit, amihez kedvem és hangulatom volt, midőn leteszem a pennát, magamban úgy gondolom: Vajon fog-e tetszeni az öreg Porubszkynak? És rajtakapom magam, hogy

néha csak azért szeretném kivágni a rezet írásaimban, hogy az öreg Porubszky ott Nyíregyházán meg legyen velem elégedve.”

Krúdy Gyula látogatásai

Már a 14-15 éves Krúdy nagyratörő ambícióinak sem biztosított elegendő teret a szülőváros: gimnáziumi társaival pesti lapoknak tudósításokat küldő „sajtóirodát” alapított. Hamarosan azonban már nem elégitette ki becsvágyát az igaz vagy éppen a kitalált hírek küldése sem, és elindul a szépírói pályán. Első novellája 1892. október 30-án, alig néhány nappal azután jelent meg a Szabolcsi Szabadsajtóban, hogy betöltötte 14. évét (Miért ölte meg Káin Ábelt?). Ettől kezdve neve egyre gyakrabban bukkan fel különböző lapokban, és nemcsak nyíregyházi, hanem más vidéki és fővárosi újságokban is.

1894 elején került kapcsolatba a Debreceni Ellenőrrel, amelynek szerkesztője, Gáspár Imre felfigyelt Krúdy kivételes tehetségére, és riporter állást kínált fel neki. A csábító ajánlat után a nyolcadikos diák nem győzte kivárni már a közelebbi érettségig sem, hanem – mondani sem kell: szülői beleegyezés nélkül – azonnal Debrecenbe utazott. A szülők azonban kinyomoztatták tartózkodási helyét, és apja az ifjú Krúdy legkedvesebb tanárával, akkori osztályfőnökével: Porubszky Pállal utána ment. Egyesült erővel sikerült hazahozniuk, hogy legalább az érettségig tegye le.

Az érettségi után azonban Krúdy már nem maradt Nyíregyházán, „új vizekre” hívta őt is, mint sok kortársát, az írói ambíció, a nagyváros vonzása. Rövid debreceni, majd nagyváradi hírlapíróskodás után 1896-ban, a millenium évében már a fővárosban van. Így lesz aztán Nyíregyháza legnagyobb írója a korabeli Budapest egyik legnagyobb megörökítőjévé is. Az 1895-ös távozástól kezdve már csak hosszabb-rövidebb hazalátogatásai idején fordult meg Nyíregyházán.

Krúdy viszonylag gyakran látogatta meg szüleit, ezekről az ittléteiről azonban csak néhány anekdotikus visszaemlékezés maradt fenn. Többet tudunk „hivatalos látogatás”-airól. Ezek közül az első írói pályafutásának 25 esztendő, 1924-ben megrendezett jubileumához kötődik. Az Athenaeum az ünnepi al-

kalomra egy tíz kötetből álló gyűjteményes kiadást jelentetett meg írásából. Nyíregyházán „hivatalosan” októberben, a Kereskedők és Gazdák Körében ünnepelték meg írói jubileumát. Az ekkor 46 esztendő, már öszül, és bizony nem is teljesen egészséges, de még daliás alakú Krúdy már pusztán megjelenésével is nagy sikert aratott. Nyíregyházi emlékeit felidéz, előadását nagy lelkesedéssel fogadták. Este a Koronában adtak tiszteletére bankettet. Sok országos napilap emlékezett meg a jubileumról, az egyikben így írtak: „Írói munkásságának negyedszázados betelése alkalmából Krúdy Gyula tiszteletére szülővárosában Nyíregyházán ünnepséget rendez a Gazdák és Kereskedők Köre. Gyönyörű magyar álmok mesemondójának, a legérdekesebb és legsajátosabb szavú magyar írók egyikének ezt az ünnepét teljes joggal megülhetné minden magyar város vagy akármelyik magyar város, mert Krúdy ma már otthon van minden városban, az egész országban. De melegebb és kedvesebb bizonyára sehol másutt nem lehet, mint ott, ahol született, és ahonnan a lelke, a képzelete, az álomlátása soha el nem vált. A Krúdy fantáziájának földje: a Nyírség, és ihletése szülőföldjének levegője: A lelke, a gondolata sohasem hurcolkodott el hazulról és Nyíregyháza ünnepe bizonyítja, hogy otthon is mindig maguk között levőnek érezték”. A helyi lap, a Nyírvidék szerzőjének lelkesült hangja igazolja ezt a véleményt. Az október 30-án megjelent számban ezt olvashatjuk: „Ilyen jubileum még nem volt. Nem hivatalos körök, nem konvenciókat ápoló társulatok rendezték, az a társadalmi réteg jubilálta a csodálatos író, Krúdy Gyulát, amelynek legtöbb joga van az ünneplésre, amelynek legőszintébb az emberi szózata. Az olvasóközönség, a Krúdy Gyula elbeszéléseiben, regényeiben önmagát kereső, önmagát találó, igazi irodalmi műveltséget reprezentáló közönség hívta haza szülővárosába az originális magyar író, Szabolcs szülőjét, Krúdy Gyulát. Szabolcs megye külön világ, az akácvirágos szabolcsi tájak szín- és vonalhatása, a honfoglaló ősök ivadékai által megszállott Nyírség külön sziget. [...] És ebből a csodákra képes, sajátos egyéniségű világból sarjadt Krúdy Gyula, a modern magyar mesélés fejedelmi írója, akinek minden mondatában az akác Szabolcs szive dobog. A természet, amely annyi jóval és széppel áldotta meg Szabolcsot, megáldotta a tolmácsoló művésszel is, akinek írásában, mint

Vörösmarty Délszaki tündérének csodálatos sípjában, a természet minden, de minden hangja benne rejlik, kifejezésre jut Szabolcs vezér földjének minden természeti és emberi szépsége.”

Volt azonban egy másik fontos oka is az 1924-es hazalátogatásoknak. 1924-ben a 100. évfordulón a város fényes külsőségek között emlékezett az 1824-es örökváltságra. Természetesen tekinthetjük, hogy az ebből az alkalomból kiadandó kötetben való szereplésre Krúdyt is felkérték. Az azonban már mindenképp különös figyelmünkre méltó, mert jól mutatja Krúdy városbeli rangját, hogy az (előszó után) az első helyet jelölték ki neki a kötet szerzői között. Bencs Kálmán polgármester a következő felkérő levelet¹ küldte az írónak:

Nagyságos Krúdy Gyula úrnak

Nyíregyháza város közönsége a folyó év szeptember havában az örökváltság 100 éves ünnepét fogja megülni. Elődeink 1824. szeptember 13-án írták alá báró Dessewffy Sámuellel megkötött szerződésüket², melyben megváltották magukat az úrbéri jogok alól.

Ezt a történelmi jelentőségű napot az ősök emlékéhez méltóan országos jelentőségű ünnepnappá kívánjuk kifejleszteni és maradandó emlékül a város tanácsa „Emlékkönyv” kiadását határozta el. Az emlékkönyvbe gróf Apponyi Albert Nyíregyháza város díszpolgára előszót írni kéretett fel, és hogy az emlékkönyv díszét emeljük, azon tiszteletteljes kéréssel fordulok Nagyságodhoz, mint Nyíregyháza talajából nőtt legnagyobb magyar írónkhoz, hogy ezen emlékkönyvet írásával támogatni szíveskedjék.

¹ A levelet az eredeti helyesírás főbb sajátosságainak megtartásával közlöm.

² Valójában nem a báró Dessewffy Sámuellel, hanem a Károlyi családdal kötött szerződést írták alá a város képviselői 1824. szeptember 13-án, a Dessewffy családdal már 1804-ben megszületett az egyezés (l. Cserenyák 1969: 54).

Gróf Apponyi Albert előszava után tartottam fenn helyet Nagyságod írásának, és azt gondolom, hogy Nyíregyházi emlékek cím alatt volna leghelyesebb benne egy cikket elhelyezni. Ha Nagyságod egy ilyen cikk keretében nyíregyházi visszaemlékezései városunkhoz fűződő gondolatait megírná, s azt a város közönségének az emlékkönyvben való felhasználás végett rendelkezésére bocsátaná, nemcsak a kiadandó könyv értékét emelné, de a város tanácsának és közönségének sohasem múló hálóját is kiérdemelné.

Abban a reményben, hogy Nagyságod ezen kérésemet teljesíteni fogja, a kért cikket címemre megküldi, vagyok

Nyíregyházán, 1924. február 8-án

tisztelő híve:

*Benes Kálmán
polgármester*

Krúdy, a sokszor túlzó módon bohémnak ábrázolt, a valóságban azonban rengeteget dolgozó, hihetetlen munkabírású Krúdy végtelenül komolyan vette feladatát, és nagy gonddal készült a „tanulmányszerű” visszaemlékezésre. Az anyaggyűjtés érdekében ez év nyarán haza is utazott Nyíregyházára. Sóstón, a Svájci lak közepső, emeletes részében lakott feleségével és leányával, a kis Zsuzsával. Hajnalban kelt, és órákig, szinte megállás nélkül rótt a lila tintás, gyöngybetűs sorait. Napi 16 oldalt, Jókai teljesítményét szabta ki magának. Csak néha-néha pihent, ilyenkor volt alkalom arra, hogy felkeresse az ifjúkori emlékek színhelyeit, és megmutassa szülővárosát családjának.

Írása Nyíri emlék címmel jelent meg az ünnepi kötetben, ezt a város a következő hálás hangú levelében köszönte meg:

*Nagyságos, Krúdy Gyula úrnak
Budapest, Margitsziget*

Nyíregyháza város képviselőtestülete f. évi okt. hó 10-én tartott közgyűlése határozatából mély hálával köszönjük meg Nagyságodnak a városunk iránt tanúsított szíves jóindulatát. Mint városunk hű fia két kézzel szórta reánk gyermeki hálájának kedves, szeretetteljes és meleg megnyilvánulásait, s hogy centenáriumi ünnepségünk országos jelentőségű lett, elsősorban köszönjük Krúdy Gyulának, akit mindig a magunkénak tartunk.

Kérjük, tartson meg bennünket ezután is szíves jóakarátában.

Nyíregyháza, 1924. október 14.

Mély tisztelettel:

*Bencs Kálmán
polgármester*

*Kardos
előadó*

1928-ban, az 50. születésnapján hazlátogató Krúdyt díszvacsorán látta vendégül Nyíregyháza. A helyi újság, a Nyírvidék pedig a szülőváros szeretetét közvetítő lelkes, sőt rajongó hangú írással üdvözölte. A Nyírség költője című cikkben egyebek mellett ez áll: „Az irodalomtörténet Krúdy Gyulát emlegeti ezen jelzővel (sic!, értsd: a Nyírség költője). Így írják a lexikonokban is. A mi Büszkeségünk a Nyírség költőjének neve a szabolesi homokon. A mi büszkeségünk most ünnepelte 50 esztendő szüületésnapját. Jelentős szüületésnap ez a magyar irodalom történetében. De emlékezetes nekünk is, mert a »Nyírség költője« ötvenedik szüületésnapját szükebb hazájában, Nyíregyházán töltötte. Barátai, tisztelői itt keresték fel szerencsekívánataikkal” (Nyírvidék. 1928. október 24). Az Atheneum Kiadó az író szüületésnapja alkalmából ekkor egy tizkötetes válogatást is megjelentetett, mégpedig szép, „békebeli díszkiadás”-ban. A Nyírvidék köszöntő cikke erről is megemlékezik, ma már talán kissé szokatlannak tűnő, ám nem alaptalan és tanulságos entuziazmussal: „Nyírségi hangulat, nyírségi

kedv és bánat, nyírségi mesemondás árad e gyönyörű kötetekből, amelyek örökre hirdetik a Nyírség dicsőségét és büszkeségét: Krúdy Gyulát, ennek a magyar földnek legnagyobb mesemondóját.”

Ebben az évben írta Krúdy Nyíregyháza közgyűléséhez azt a híres, sokszor idézett levelét is, amelyben talán a legegységelműbben fejezi ki azt, hogy a városhoz való kötődése mit jelent életműve szempontjából. „Ennek a városnak voltam az írója... az én olvasóim sohasem kérdezték: hol születtem. Minden írásomból kitűnik, hogy nyíregyházi vagyok, aki büszke származására.” Hasonlóan ahhoz, ahogy a gyermek megosztja sikereit szülcivel, Krúdy büszkeséggel emlékezteti a szülővárost arra, hogy írói munkájával hozzájárult Nyíregyháza jó hírének növeléséhez: „Engedjék meg nekem, hogy szerénytelenség nélkül emlegetsem, hogy könyveimmel, írásaimmal a helybeli polgárság hallatlan erőnyeik kívül én is hozzájárultam ahhoz, hogy Nyíregyházát úgy emlegetik manapság Csonka-Magyarországon, mint a magyar városok mintaképét.”

1931 júniusában, az első Budapest és Nyíregyháza közötti légijárat megindulásakor, riporteri minőségben ül életében először és utoljára repülőgépen. Ki tudhatta volna, hogy búcsúlátogatáson van itthon, és szülővárosát nem látja többé soha?

1933. május 12-én halt meg, egy szeles, esős, tavaszi vasárnapon temették. A búcsúztatók között ott voltak Nyíregyháza küldöttei is, akik nyírségi homokot hoztak magukkal, hogy a sírba szórják. A szülőföld képviselői ezekkel a szavakkal búcsúztak: „Hullatja érte könnyeit a nyírségi szülőföld, sok-sok barátod, testvéred, akik büszkék voltunk Rád.”

Az élő és éltető Krúdy

Krúdy emléke, szellemi hagyatéka azonban – ahogyan azt Katona Béla egyik írásának címe, *Az élő Krúdy is mondja – mindig élő* maradt a szülővárosban.

Humboldt, a nagy német nyelvfilozófus híres tétele szerint a nyelv nem *ergon*, azaz nem „holt termék”, nem lezárt mű, „készítmény”, hanem *energeia*, vagyis eleven teremtőerő, állandó mozgás, működés. Ezt a metaforát alkalmazhatjuk ana-

lógiaiként: Krúdy nyelvből teremtett világa sem holt produktum, hanem *élő*, sőt *éltető* szellemi energia. Olyan energia, amely a város történetének utóbbi évtizedeiben nemegyszer jelentős művészeti és tudományos tevékenységet ösztönző, maradandó értékeket előhívó, azaz teremtő erővé tudott válni. És ne feledkezzünk meg arról sem, hogy ez a szellemi hagyaték egyben nagyon fontos összetartó erő is, a „nyíregyháziság” szerves és nagyra becsülendő része.

Napjainkban is számos jel mutatja: a mai nyíregyháziak is ugyanazzal a szeretettel és büszkeséggel gondolnak a város legnagyobb írójára, mint az elődök. Joggal bízhatunk tehát abban, hogy Krúdy ezután is *élő és éltető* marad. Nyíregyházán – és mindenütt másutt, ahol felismerik és őrzik az igazi értékeket.

IRODALOM

- Cservényák László 1969. *Nyíregyháza örökváltsága*. Szabolcs Megyei Lapkiadó Vállalat. Nyíregyháza.
- Cservényák László és Mező András (szerk.) 1987. *Nyíregyháza története*. Városi Tanács. Nyíregyháza.
- Czére Béla 1987. *Krúdy Gyula*. Gondolat Kiadó. Budapest.
- Katona Béla (szerk.) 1968. *Krúdy Gyula. Emlékkönyv az író születésének 90. évfordulójára*. Szabolcs Megyei Lapkiadó Vállalat. Nyíregyháza.
- Katona Béla (szerk.) 1984. *Krúdy-breviárium*. Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár. Nyíregyháza.
- Katona Béla 1971. *Krúdy Gyula pályakezdése*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Katona Béla 2003. *Az élő Krúdy*. Válogatta és szerkesztette, valamint a bevezetőt írta Jánosi Zoltán. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága. Nyíregyháza.
- Pethő József 2005. *Krúdy-tanulmányok*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Szabó Ede 1970. *Krúdy Gyula*. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest.
- Szohor Pál 1933. Krúdy Gyula diákévei. In: Zsolnai (Zwick) Vilmos (szerk.): *A nyíregyházi ág. h. ev. Kossuth Lajos Reál-*

gimnázium 72. évi értesítője. Klafter Ignác könyvnyomdája.
Nyíregyháza. 3–7.
Tóbiás Áron (szerk.) 1964. *Krúdy világa.* Fővárosi Szabó Ervin
Könyvtár. Budapest.

Pethő József